

ZMIANY W ZAKRESIE PRZEDAWNIEŃ KARALNOŚCI PRZESTĘPSTWA PO NOWELIZACJI KODEKSU KARNEGO Z 7 LIPCA 2022 ROKU

CHANGES IN THE STATUTE OF LIMITATIONS OF CRIMINAL LIABILITY AFTER THE AMENDMENT OF THE PENAL CODE OF 7 JULY 2022

Dr hab. Filip Ciepły, prof. KUL

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska
e-mail : filip.cieply@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0002-1124-7389>

Abstrakt

Artykuł zawiera analizę i ocenę zmian w zakresie przedawnienia karalności przestępstwa po 1 października 2023 r., czyli po wejściu w życie dużej nowelizacji Kodeksu karnego z 7 lipca 2022 r. Prezentowane kwestie to: 1) wydłużenie okresu karalności zbrodni zabójstwa z 30 do 40 lat; 2) modyfikacja przepisów dotyczących rozpoczęcia biegu przedawnienia przestępstw skutkowych popełnionych w czasie dłuższym niż jeden dzień; 3) przedłużenie karalności określonych przestępstw popełnionych na szkodę małoletniego – do czasu ukończenia przez pokrzywdzonego 40. roku życia; 4) wprowadzenie regulacji, w myśl której, jeśli w toku wszczętego postępowania powzięto uzasadnione podejrzenie popełnienia innego przestępstwa, karalność tego przestępstwa ulega przedłużeniu z dniem, w którym podjęto pierwszą czynność procesową zmierzającą do ustalenia, czy zostało ono popełnione; 5) rozszerzenie katalogu przestępstw, które nie podlegają przedawnieniu.

Słowa kluczowe: przedawnienie karalności przestępstwa, zabójstwo, ochrona małoletnich, przestępstwa przeciwko wolności seksualnej, uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa

Abstract

The article contains the analysis of changes in the statute of limitations of criminal liability after the entry into force of the amendment to the Polish Penal Code of 7 July 2022. The issues presented are: 1) extension of the limitation period

for the crime of murder from 30 to 40 years; 2) modification of the commencement of the limitation period for offenses containing the element of harm, committed over a period longer than one day; 3) extension of the limitation period for certain crimes committed to the detriment of a minor – until the victim turns 40; 4) regulation according to which, if in the course of initiated criminal proceedings there is a reasonable suspicion that another crime has been committed, the limitation period is extended from the date on which the first procedural step is taken to determine whether it has been committed; 5) expanding the catalog of crimes that are not subject to a statute of limitations.

Keywords: statute of limitations, murder, protection of minors, crimes against sexual freedom, reasonable suspicion of committing a crime

Wstęp

Od 1 października 2023 r., a więc wejścia w życie dużej nowelizacji Kodeksu karnego z 7 lipca 2022 r.¹ zakres norm określających przedawnienie karalności przestępstwa uległ kilku istotnym zmianom. Po pierwsze, wydłużono okres karalności zbrodni zabójstwa z 30 do 40 lat. Po drugie, zmodyfikowano przepisy dotyczące rozpoczęcia biegu przedawnienia przestępstw skutkowych popełnionych w czasie dłuższym niż jeden dzień. Po trzecie, przedłużono karalność określonych przestępstw popełnionych na szkodę małoletniego – do czasu ukończenia przez pokrzywdzonego 40. roku życia. Po czwarte, wprowadzono regulację, zgodnie z którą, jeżeli w toku wszczętego postępowania powzięto uzasadnione podejrzenie popełnienia innego przestępstwa, karalność tego przestępstwa ulega przedłużeniu z dniem, w którym podjęto pierwszą czynność procesową zmierzającą do ustalenia, czy zostało ono popełnione. Po piąte, wyłączono przedawnienie karalności najbardziej brutalnych przestępstw seksualnych, w szczególności popełnionych na szkodę małoletniego poniżej lat 15.

Celem artykułu jest analiza i ocena powyższych zmian ze szczególnym uwzględnieniem stanowisk i opinii instytucji prawniczych oraz przedstawicieli doktryny prawa karnego, wyrażanych w szczególności w czasie prac legislacyjnych nad rzezoną nowelizacją.

¹ Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 2600 z późn. zm.

1. Wydłużenie okresu karalności zbrodni zabójstwa (art. 101 § 1 pkt 1 *Kodeksu karnego*)

Przez zmianę treści art. 101 § 1 pkt 1 *Kodeksu karnego*² okres przedawnienia karalności zbrodni zabójstwa wydłużono z 30 do 40 lat. W uzasadnieniu projektu ustawy nowelizacyjnej wskazano, że k.k. różnicuje okresy przedawnienia w zależności od wagi przestępstwa, zaznaczając iż najdłuższy z nich dotyczy zbrodni zabójstwa, będącego najcięższym przestępstwem o charakterze kryminalnym. Podkreślono także, że długość okresów przedawnienia zależy od aksjologii polityki karnej państwa i może się zmieniać w czasie. Przedawnienie nie jest bowiem konstytucyjnie chronionym prawem obywatela, a wydłużenie jego terminów w trakcie biegu przedawnienia czynu nie narusza norm konstytucyjnych, w tym w szczególności art. 2 i art. 42 Konstytucji³. Odwołując się do orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego projektodawca podkreślił, że obywatel słusznie oczekując, iż będzie podlegał odpowiedzialności karnej na zasadach określonych w art. 42 ust. 1 Konstytucji, nie może jednocześnie oczekiwać korzyści, które mogłyby dla niego wynikać w związku z naruszeniem prawa ze względu na taką a nie inną politykę karną, bo ta – także w zakresie przedawnienia przestępstwa – może podlegać modyfikacjom. Inne podejście mogłoby prowadzić do premiowania przestępców, którzy podejmują działania zmierzające do uniknięcia odpowiedzialności karnej⁴.

Warto zaznaczyć, że w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego utrwalone jest stanowisko, iż instytucja przedawnienia karalności nie jest prawem sprawcy przestępstwa (prawem człowieka), czy nawet ekspektatywą takiego prawa. Możliwe jest zatem przedłużenie okresów przedawnienia karalności i stosowanie ich do czynów, które nie uległy przedawnieniu⁵.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks karny*, Dz. U. z 2022 r. poz. 1138 z późn. zm. [dalej: k.k.].

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm. [dalej: Konstytucja].

⁴ *Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, IX kadencja, druk 2024, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/2851BC6F8739C593C12587F10042EF6E/%24File/2024-uzas.DOCX> [dostęp: 12.12.2023], s. 48-49.

⁵ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 25 maja 2004 r., sygn. akt SK 44/03, OTK-A 2003, Nr 5, poz. 46; Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 października 2008 r., sygn. akt P 32/06, OTKA 2008, Nr 8, poz. 138.

Projektodawca nowelizacji zwrócił ponadto uwagę na fakt, że społeczna szkodliwość przestępstwa zabójstwa i jego wyjątkowość, nawet na tle innych zbrodni, wymaga stosowania szczególnych instrumentów prawnych sprzyjających wykryciu sprawców zabójstw⁶. W doktrynie prawa karnego w odniesieniu do przestępstwa zabójstwa zwraca się uwagę, że instytucja przedawnienia ma dwa aspekty – humanitarny, związany z uchyleniem karalności po upływie okresu przedawnienia, ale z drugiej również polityczno-kryminalny i sprawiedliwościowy, stanowiący dla organów prowadzących postępowanie karne powinnościowy bodziec działania tak, by sprawiedliwości stało się zadość i sprawca przestępstwa został wykryty i osądzony. Z tym założeniem ma korespondować chociażby treść wyroku ETPCz w sprawie zabójstwa Krzysztofa Olewnika⁷ [Grześkowiak 2023].

W uzasadnieniu projektu przepisów nowelizacyjnych podkreślono, że w kontekście wydłużenia okresów przedawnienia zbrodni zabójstwa stale zwiększają się możliwości wykrywcze organów ścigania, wynikające z rozwoju wiedzy i nauki oraz techniki kryminalistycznej, co pozwala na ustalanie sprawców zbrodni popełnionych przed wielu laty. Dotyczy to w dużej mierze spraw sprzed lat, w odniesieniu do których zabezpieczone ślady kryminalistyczne w ówczesnym stanie techniki nie pozwalały na poczynienie ustaleń co do prawdopodobnych sprawców, natomiast aktualnie możliwości takie istnieją. Fakt ten dodatkowo ma uzasadniać propozycję wydłużenia okresu przedawnienia zbrodni zabójstwa o dziesięć lat⁸. W piśmiennictwie podkreśla się, że nowe rozwiązania i metody badawcze pozwalają na stopniowe eliminowanie z kronik kryminalnych tzw. białych plam. Dotyczy to również identyfikacji sprawców tych zbrodni, które – niegdyś niewyjaśnione – dziś ponownie poruszają opinię publiczną i zajmują nagłówki pierwszych stron gazet. Główną rolę w ich rozwiązywaniu odgrywają policyjne Zespoły ds. Przestępstw Niewykrytych funkcjonujące w wydziałach kryminalnych bądź dochodzeniowo-śledczych komend wojewódzkich Policji. Praca zespołów w połączeniu z zastosowaniem innowacyjnych metod i technik kryminalistycznych tworzą synergię, której

⁶ *Uzasadnienie*, s. 49.

⁷ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 5 września 2019 r., skarga nr 20147/15. Legalis el.

⁸ *Uzasadnienie*, s. 49.

jednym z celów ma być potwierdzenie słuszności łacińskiej maksymy *ubi culpa est, ibi poena subesse debet* [Zubańska i Knut 2017, 8].

Propozycja wydłużenia okresu przedawnienia karalności zbrodni zabójstwa z 30 do 40 lat nie spotkała się co do zasady z krytyką autorów ekspertyz i komentatorów przepisów nowelizacyjnych. Z reguły potwierdza się słuszność tej zmiany, chociaż niekiedy wskazuje się, że problematyczne jest zestawienie wydłużonego do czterdziestu lat okresu przedawnienia zbrodni zabójstwa z całkowitym wyłączeniem przedawnienia kwalifikowanych zgwałceń popełnionych na szkodę małoletniego poniżej lat 15, m.in. gdy następstwem zgwałcenia jest ciężki uszczerbek na zdrowiu pokrzywdzonego (art. 105 w zw. z art. 197 § 4 k.k.) [Gardocka 2022, 17]. Mianem dysonansu określa się także pozostawienie bez zmiany dwukrotnie krótszego niż przy zabójstwie, bo dwudziestoletniego terminu przedawnienia karalności spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym (art. 156 § 3 k.k.) [Kmieciak 2023, 11].

Co do możliwości stosowania przedłużonego terminu przedawnienia karalności zbrodni zabójstwa w stosunku do czynów popełnionych przed dniem wejścia w życie noweli, wśród komentatorów pojawiały się wątpliwości [Bogacki i Olęzałek 2023]. Niemniej jednak ustawodawca wyraźnie w art. 25 ustawy nowelizacyjnej z 7 lipca 2022 r. stwierdza, że do czynów popełnionych przed dniem wejścia w życie tej ustawy, a więc przed 1 października 2023 r., stosuje się przepisy k.k. o przedawnieniu w brzmieniu nadanym ustawą nowelizacyjną, chyba że termin przedawnienia już upłynął. Jest to przepis analogiczny do art. 15 przepisów wprowadzających k.k.⁹, który w odniesieniu do terminu przedawnienia karalności wyraża zasadę bezpośredniego stosowania ustawy nowej, bez względu na to, czy działa to na korzyść sprawcy, czy też stanowi to zaostrenie dotychczasowych warunków przedawnienia karalności, chyba że dotyczyłoby to przestępstw, w stosunku do których okres przedawnienia upłynął przed dniem wejścia w życie ustawy nowej¹⁰. Tego typu konstrukcja została wykorzystana także w art. 2 ustawy zmieniającej termin przedawnienia karalności określony w art. 102 k.k. uchwalonej w 2016 r.¹¹

⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – *Przepisy wprowadzające Kodeks karny*, Dz. U. Nr 88, poz. 554.

¹⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 listopada 2002 r., sygn. akt V KK 50/02. Legalis el.

¹¹ Ustawa z dnia 15 stycznia 2016 r. o *zmianie ustawy – Kodeks karny*, Dz. U. z 2016 r. poz. 189.

2. Rozpoczęcie biegu przedawnienia przestępstw skutkowych popełnionych w czasie dłuższym niż jeden dzień (art. 101 § 3 i 3a k.k.)

W zakresie art. 101 § 3 k.k. nowelizacja spowodowała jedynie zmianę redakcyjną tej jednostki, bez zmiany istotnej części dotychczasowego przepisu i treści samej normy. Zdecydowano się na usunięcie początkowego fragmentu, odsyłającego do art. 101 § 1 i 2 k.k., a pozostawiono wyłącznie sformułowanie, w myśl którego jeżeli dokonanie przestępstwa zależy od nastąpienia określonego w ustawie skutku, bieg przedawnienia rozpoczyna się od czasu, gdy skutek nastąpił. Z kolei dla uzupełnienia, czy też dookreślenia tej normy, a jednocześnie ugruntowania poglądu prezentowanego w doktrynie, dodano do art. 101 nowy § 3a, zgodnie z którym w przypadku przestępstwa popełnionego w czasie dłuższym niż jeden dzień bieg przedawnienia rozpoczyna się z upływem ostatniego dnia, w którym sprawca swoim zachowaniem wypełniał znamiona przestępstwa. Nowy paragraf odnosi się do biegu przedawnienia wszystkich przestępstw rozciągniętych w czasie, w tym przestępstw trwałych, takich jak np. pozbawienie wolności (art. 189 k.k.) czy nielegalne posiadanie broni palnej (art. 263 § 2 k.k.), wieloczynowych, takich jak np. znęcanie się (art. 207 k.k.), rozpijanie małoletniego (art. 208 k.k.), uchylenie się od wykonania obowiązku alimentacyjnego (art. 209 k.k.), jak również czynu ciągłego (art. 12 k.k.). Nowelizacja w tym przypadku ma charakter wyjaśniający, porządkujący i redakcyjny.

3. Przedłużenie karalności przestępstw popełnionych na szkodę małoletniego do czasu ukończenia przez pokrzywdzonego 40. roku życia (art. 101 § 4 k.k.)

Nowa treść przepisu art. 101 § 4 k.k. jest efektem kolejnej zmiany tego przepisu [Grzelak 2014, 55-70; Krajewski 2023, 11-29] i skutkuje przedłużeniem karalności do czasu ukończenia przez pokrzywdzonego 40. roku życia popełnionych na szkodę małoletniego przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, zagrożonych karą, której górna granica przekracza 5 lat pozbawienia wolności; przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, albo gdy treści pornograficzne obejmują udział małoletniego; a także przestępstw nakłaniania lub zmuszania do infibulacji (art. 156a k.k.)

i zmuszania do zawarcia małżeństwa (art. 191b k.k.)¹². Skutkiem nowelizacji jest przy tym rozszerzenie katalogu czynów zabronionych z art. 101 § 4 k.k. o zbrodnie przeciwko życiu lub zdrowiu. Przed 1 października 2023 r. przepis art. 101 § 4 pkt 1 k.k. zawierał odesłanie wyłącznie do występków przeciwko życiu i zdrowiu, popełnionych na szkodę małoletniego, zagrożonych karą, której górna granica przekracza 5 lat pozbawienia wolności.

Do propozycji przedłużenia karalności wskazanych przestępstw do czasu ukończenia przez pokrzywdzonego 40. roku życia odniósł się pozytywnie Rzecznik Praw Dziecka, wskazując że obecne doświadczenia związane z ujawnianiem przypadków molestowania seksualnego w dzieciństwie potwierdzają, iż niezbędne jest przewidzenie odpowiednio długiego okresu dla pokrzywdzonego do zgłoszenia zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. Najcięższe przestępstwa pozostawiają w psychice dziecka poważne ślady, także w postaci zespołu stresu pourazowego (PTSD), a te przez lata mogą skutecznie uniemożliwiać zawiadomienie organów ścigania o popełnionym przestępstwie. Według Rzecznika Praw Dziecka pociągnięcie sprawców do odpowiedzialności karnej nawet po upływie wielu lat pozwala nie tylko na zrealizowanie funkcji sprawiedliwościowej i ochronnej prawa karnego, ale także funkcji kompensacyjnej. Ofiary przestępstwa mogą bowiem dochodzić w postępowaniu karnym naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za krzywdę na podstawie art. 46 k.k., mimo że na gruncie prawa cywilnego nastąpiło przedawnienie roszczeń¹³. Projekt zmiany wsparła także Państwowa Komisja do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15¹⁴. Zachowują aktualność na gruncie nowelizacji z 2022 r. argumenty wcześniej wyrażane w doktrynie, że wydłużony okres karalności przestępstw przeciwko wolności seksualnej

¹² Ostatnie dwa dodane ustawą z dnia 7 lipca 2023 r. *o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw*, Dz. U. poz. 1860.

¹³ Rzecznik Praw Dziecka, *Pismo do Sekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości* z dnia 5 października 2021 r., PRZ.400.3.2021.AC, s. 1.

¹⁴ Państwowa Komisja do Spraw Wyjaśniania Przypadków Czynności Skierowanych Przeciwko Wolności Seksualnej i Obyczajności Wobec Małoletniego Poniżej Lat 15, *Pismo do Sekretarza Stanu Ministerstwa Sprawiedliwości* z dnia 4 października 2021 r., PRZ-136/2021, pkt 13-15.

popęlnionych na szkodę małoletnich poniżej lat 15 służy zwiększeniu ochrony pokrzywdzonych i urealnieniu możliwości ścigania sprawców, pozwalając na dojrzenie do decyzji ujawnienia organom ścigania szczegółów wyjątkowo drażliwych wydarzeń, co ma szczególne znaczenie w tych przypadkach, w których sprawcą przestępstwa byli przedstawiciele ustawowi lub osoby pozostające z nimi w bliskich relacjach [Krajewski 2023, 20-22].

4. Wyłączenie przedawnienia karalności brutalnych przestępstw seksualnych, w tym popełnionych na szkodę małoletniego poniżej lat 15 (art. 105 pkt 3-6 k.k.)

Nowelizacja art. 105 k.k. rozszerzyła katalog przestępstw, które nie podlegają przedawnieniu. Do 1 października 2023 r. były to zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości i przestępstwa wojenne oraz umyślne przestępstwa: zabójstwa, ciężkiego uszkodzenia ciała, ciężkiego uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności łączonego ze szczególnym udęrczeniem popełnione przez funkcjonariusza publicznego w związku z pełnieniem obowiązków służbowych. Po tej dacie do katalogu weszły ponadto: popełnione na szkodę małoletniego poniżej lat 15 przestępstwa określone w art. 197 § 4 lub 5 k.k. (zgwałcenie małoletniego poniżej lat 15, zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem lub zgwałcenie, którego następstwem jest ciężki uszczerbek na zdrowiu albo śmierć); popełnione w związku ze zgwałceniem małoletniego poniżej 15 lat lub w związku ze zgwałceniem ze szczególnym okrucieństwem przestępstwa określone w art. 148 § 2 pkt 2 lub § 3 k.k. (zabójstwo w związku z wzięciem zakładnika, zgwałceniem albo rozbojem lub zabójstwo w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie); popełnione ze szczególnym okrucieństwem przestępstwa określone w art. 197 § 4 lub 5 k.k. (zgwałcenie małoletniego poniżej lat 15, zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem lub zgwałcenie, którego następstwem jest ciężki uszczerbek na zdrowiu albo śmierć); pozostające w związku z art. 11 § 2 (realny zbieg przepisów) przestępstwo określone w art. 156 § 1 k.k. (umyślne spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu) i art. 197 § 4 k.k. (zgwałcenie małoletniego poniżej lat 15, zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem lub zgwałcenie, którego następstwem jest ciężki uszczerbek na zdrowiu).

Wobec propozycji nowelizacji art. 105 k.k. w powyższym kształcie pojawiło się szereg zastrzeżeń natury technicznej i merytorycznej. W opinii

Sądu Najwyższego katalog ten jest zbyt kazuistyczny¹⁵. Z kolei Helsińska Fundacja Praw Człowieka wskazała, że wyłączenie przedawnienia powinno być raczej ograniczone do dotychczas wskazanych zbrodni, a co za tym idzie przypadków domagających się dokonania jakiejś sprawiedliwości dziejowej, ujawnienia prawdy historycznej i przynajmniej wskazania potencjalnych winnych zbrodni. Zwrócono także uwagę na niejednorodność ochrony ofiar – ustawodawca zawęził bowiem wyłączenie przedawnienia tylko do niektórych typów kwalifikowanych przestępstwa zabójstwa i zgwałcenia, natomiast poza zakresem jego oddziaływania pozostały np. przypadki przestępstwa zabójstwa połączonego ze zgwałceniem popełnione na szkodę pokrzywdzonego mającego więcej niż 15 lat oraz te popełnione bez szczególnego okrucieństwa. Proponowana regulacja ma mieć zatem charakter kazuistyczny i niekonsekwentny, a sama technika legislacyjna wątpliwa, w ramach której wyliczając czyny objęte brakiem przedawnienia wylicza się zarówno numer artykułu jak i poszczególne znamiona¹⁶.

Wątpliwości co do legislacyjnej konsekwencji i wewnętrznej sprawiedliwości ustawy karnej w kontekście nowelizacji art. 105 k.k. zgłosił także Jarosław Zagrodnik. Według niego, chociaż rozszerzenie wyłączenia przedawnienia karalności jest przewidziane niewątpliwie w odniesieniu do przestępstw o dużym ciężarze gatunkowym, to w przypadku przestępstwa zabójstwa, a więc przestępstwa o największym ciężarze gatunkowym, za wyjątkiem jego kwalifikowanych postaci, które wskazanym wyłączeniem są objęte, nadal utrzymuje się możliwość ustania jego karalności po upływie określonego w ustawie czasu [Zagrodnik 2021, 17-18]. Z kolei Krakowski Instytut Prawa Karnego ocenił dobór katalogu przestępstw z art. 105 k.k. jako niezrozumiały i całkowicie przypadkowy, kwestionując chociażby wykluczenie przedawnienia karalności i wykonania kary w przypadku przestępstwa z art. 156 § 1 k.k. w zw. z art. 197 § 4 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k., podczas gdy takie przedawnienie jest już możliwe w przypadku zgwałcenia w związku z rozbojem (art. 148 § 2 pkt 2 k.k.)¹⁷.

¹⁵ Sąd Najwyższy, *Pismo do Sekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości* z dnia 13 października 2021 r., BSA II.021.18.2021, s. 21.

¹⁶ Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Pismo do Przewodniczącego Senackiej Komisji Ustawodawczej* z dnia 15 lipca 2022 r., 222/2022/MPL, s. 12-13.

¹⁷ Krakowski Instytut Prawa Karnego, *Populistyczna nowelizacja prawa karnego. Ustawa z dnia 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw* (druk

5. Przedłużenie karalności przestępstwa z dniem podjęcia pierwszej czynności procesowej zmierzającej do ustalenia, czy zostało ono popełnione (art. 102 k.k.)

Największe zastrzeżenia co do zmian w zakresie regulacji przedawnienia wzbudza – jak się wydaje – zmiana art. 102 k.k., polegająca na dodaniu do dotychczasowego przepisu nowej jednostki w postaci § 2, zgodnie z którym jeżeli w toku wszczętego postępowania powzięto uzasadnione podejrzenie popełnienia innego przestępstwa, karalność tego przestępstwa ulega przedłużeniu w sposób określony w § 1 z dniem, w którym podjęto pierwszą czynność procesową zmierzającą do ustalenia, czy zostało ono popełnione. W uzasadnieniu projektu nowelizacji wskazano, że ta zmiana ma być pomocna w postępowaniach przygotowawczych o złożonym podmiotowo lub przedmiotowo charakterze, w toku których dochodzi do ujawniania kolejnych czynów pozostających w bezpośrednim związku z tymi, które stanowią przedmiot toczącego się już postępowania. Pierwsza czynność dowodowa ukierunkowana na ustalenia dowodowe odnoszące się do nowego czynu ma mieć zatem charakter równorzędny z wszczęciem postępowania w rozumieniu dotychczasowego art. 102 k.k. i skutkować wydłużeniem okresu przedawnienia karalności czynu. Efektem ma być odformalizowanie postępowania w tym zakresie ze względu na brak konieczności wszczęcia postępowania przygotowawczego o nowo ujawniony czyn, by następnie połączyć to nowe postępowanie z postępowaniem już trwającym¹⁸.

Krytycy zmiany podnoszą, że podobne rozwiązanie istniało w *Kodeksie karnym* z 1969 r.¹⁹, było przedmiotem krytyki, budziło wątpliwości interpretacyjne i trudności praktyczne. Często bowiem trudno ustalić, która czynność zmierzająca do ustalenia, czy zostało popełnione przestępstwo, została podjęta jako pierwsza. Z uwagi na te trudności praktyczne ustawodawca zrezygnował z tego rozwiązania na gruncie k.k.²⁰ Samo Rządowe Centrum Legislacji alarmowało, że przepis może prowadzić do braku jednolitości w przedłużaniu karalności przestępstw. W jednych przypadkach wydłużenie terminu karalności będzie mogło mieć miejsce w przypadku

senacki nr 762), Ekspertyza z dnia 19 lipca 2022 r., s. 27.

¹⁸ *Uzasadnienie*, s. 50-51.

¹⁹ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – *Kodeks karny*, Dz. U. Nr 13, poz. 94 z późn. zm.

²⁰ Krakowski Instytut Prawa Karnego, *Populistyczna nowelizacja prawa karnego*, s. 26-27.

wszczęcia postępowania (art. 102 § 1 k.k.), w innych, gdy w toku wszczętego postępowania powzięto uzasadnione podejrzenie popełnienia innego przestępstwa, z dniem, w którym podjęto pierwszą czynność dowodową zmierzającą do ustalenia, czy zostało ono popełnione (art. 102 § 2 k.k.)²¹.

Także Sąd Najwyższy odniósł się krytycznie do zmiany treści art. 102 k.k., w tym niejednoznacznego sformułowania podjęcia pierwszej czynności dowodowej zmierzającej do ustalenia, czy zostało popełnione przestępstwo. Taka redakcja może wprowadzać w praktyce wątpliwości co do momentu, od którego doszło do przedłużenia karalności. Wyjątkowo problematyczne w tym kontekście ma być ustalenie, w szczególności po upływie długiego czasu, czy w danym postępowaniu organ procesowy powziął uzasadnione podejrzenie popełnienia innego czynu. Ponadto, nie jest jasne, czy chodzi o czynność dowodową podjętą po powzięciu uzasadnionego podejrzenia przestępstwa, czy także powziętą wcześniej, z której dopiero takie podejrzenie wyniknęło. Mogłyby też powstać wątpliwości, czy czynność dowodowa była rzeczywiście ukierunkowana na ustalenie popełnienia danego czynu. Według Sądu Najwyższego z uwagi na fakt, że przedawnienie jest negatywną przesłanką procesową, powinno zostać uregulowane w sposób pozwalający na jego szybkie i jednoznaczne ustalenie²².

W uzasadnieniu projektu nowelizacji podkreślono, że aby nie było wątpliwości w kwestii tego, która z takich czynności jest pierwszą, w przepisach wykonawczych²³ ma być dodane unormowanie obligujące prokuratora do odnotowania w formie stosownego dokumentu (wzmianki) podjęcia pierwszej czynności procesowej zmierzającej do ustalenia, czy takie przestępstwo zostało popełnione, co miałyby umożliwić sądowi określenie terminu przedłużenia przedawnienia, o którym mowa w art. 102 § 2 k.k.²⁴ Sąd Najwyższy stwierdził jednak w tym kontekście, że nie jest wystarczające wprowadzenie do aktu prawnego rangi podstawowej obowiązku uczynienia

²¹ Rządowe Centrum Legislacji, *Pismo do Sekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości* z dnia 1 października 2021 r., RCL.DPP.550.12/2021, s. 5-6.

²² Sąd Najwyższy, *Pismo do Sekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości* z dnia 13 października 2021 r., s. 20.

²³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 kwietnia 2016 r. – *Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury*, Dz. U. z 2023 r. poz. 1115.

²⁴ *Uzasadnienie*, s. 50-51.

wzmianki co do czynności dowodowej przedłużającej karalność. Regulacja taka może prowadzić do nadużyć, chociażby w postaci zbiorczego wymieniania we wzmiance wykazu przestępstw potencjalnie ściganych w przyszłości, co do których na danym etapie postępowania nie zaistniało nawet uzasadnione podejrzenie popełnienia czy też dowolnego interpretowania celu podjęcia danej czynności dowodowej. W ten sposób czynność przedłużająca termin przedawnienia mogłaby być pozbawiona znaczenia gwarancyjnego²⁵. Rzecznik Praw Obywatelskich podzielił krytyczną ocenę Sądu Najwyższego w tym zakresie²⁶.

Krytyczną opinię w tym zakresie przedstawił także J. Zagrodnik wskazując, że sens art. 102 § 2 k.k. staje pod znakiem zapytania z perspektywy uregulowań ustawy karnoprocesowej dotyczących wszczęcia procesu karnego. Uzasadnione podejrzenie popełnienia (innego) przestępstwa, o którym mowa w art. 102 § 2 k.k. stanowi – w myśl art. 303 *Kodeksu postępowania karnego*²⁷ – podstawę wszczęcia postępowania karnego, a dokonanie tej czynności jest – zgodnie z zasadą legalizmu (art. 10 § 1 k.p.k.) – obowiązkiem organów procesowych. Czynność dowodowa służąca weryfikacji takiego podejrzenia, dokonywana na skutek jego powzięcia, może być realizowana wyłącznie w warunkach procesu karnego wszczętego w związku z tym podejrzeniem, także wtedy, gdy powzięcie takiego podejrzenia następuje w toku postępowania w innej sprawie. Ustawa karna przewiduje bowiem dwie formy wszczęcia procesu karnego: formalną, związaną z wydaniem postanowienia o wszczęciu dochodzenia lub śledztwa (art. 303 k.p.k.), oraz tzw. faktyczne wszczęcie postępowania karnego w ramach dochodzenia w niezbędnym zakresie podejmowanego w granicach koniecznych dla zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem (art. 308 § 1 k.p.k.). W przypadku drugiej formy wszczęcia procesu karnego następuje ono przez dokonanie pierwszej czynności o charakterze procesowym. J. Zagrodnik podkreśla, że nie jest znane ustawie karnoprocesowej wszczęcie postępowania

²⁵ Sąd Najwyższy, *Pismo do Sekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości* z dnia 13 października 2021 r., s. 20-21.

²⁶ Rzecznik Praw Obywatelskich, *Pismo do Przewodniczącego Komisji Ustawodawczej Senatu RP* z dnia 15 lipca 2022 r., II.510.1043.2021.PZ, s. 32.

²⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks postępowania karnego*, Dz. U. z 2022 r. poz. 1375 z późn. zm. [dalej: k.p.k.].

dla zweryfikowania uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa, które nie mieściłoby się w żadnej z tych form. W tym świetle można zatem stwierdzić, że pierwszą czynność dowodową zmierzającą do ustalenia, czy zostało popełnione przestępstwo (art. 102 § 2 k.k.) można rozpatrywać – przy założeniu że nie poprzedza jej formalne wszczęcie postępowania co do innego przestępstwa, co do którego powzięto uzasadnione podejrzenie jego popełnienia w trakcie postępowania prowadzonego w innej sprawie – jedynie w kontekście czynności faktycznie inaugurującej postępowanie karne, wszczynającej dochodzenie w niezbędnym zakresie. Z tej perspektywy omawiana regulacja okazuje się w istocie zbędna, ponieważ przedłużenie (przerwanie) terminu przedawnienia karalności w rezultacie wszczęcia postępowania karnego, także przecież faktycznego, w oparciu o przepis art. 308 k.p.k., było przewidziane w art. 102 k.k. w jego obowiązującym kształcie (obecnie art. 102 § 1 k.k.) [tamże, 18-19].

Podsumowanie

Projektodawca ustawy nowelizującej *Kodeks karny* z 7 lipca 2022 r. w zakresie instytucji przedawnienia karalności przestępstw oparł się na słusznym założeniu, w myśl którego samo wprowadzenie przedawnienia karalności, jak i określenie długości terminów przedawnienia należą do elementów polityki karnej państwa i – jeśli jest to odpowiednio uzasadnione i nie dotyczy czynów, które już uległy przedawnieniu – tego rodzaju regulacje mogą ulegać zmianom, w tym na niekorzyść sprawcy przestępstwa. Ze względu na rozwój metod i technik kryminalistycznych, w szczególności zwiększenia możliwości wykorzystania śladów biologicznych zabezpieczonych w sprawach zbrodni sprzed lat, jak również biorąc po uwagę potrzebę ochrony i zadośćuczynienia ofiarom przestępstw przeciwko wolności seksualnej popełnionych na szkodę małoletnich, także po osiągnięciu przez nich dojrzałości, ideę nowelizacji przepisów regulujących przedawnienie karalności przestępstwa należy ocenić pozytywnie.

Na pozytywną ocenę w szczególności zasługuje wydłużenie okresu karalności zbrodni zabójstwa z 30 do 40 lat (art. 101 § 1 pkt 1 k.k.) oraz przedłużenie karalności brutalnych lub seksualnych przestępstw popełnionych na szkodę małoletniego do czasu ukończenia przez pokrzywdzonego 40. roku życia (art. 101 § 4 k.k.). Ostatecznie może dziwić chociaż

wydłużony, ale jednak określony termin karalności zabójstwa w zestawieniu z decyzją o wyłączeniu przedawnienia karalności przestępstwa zgwałcenia małoletniego poniżej lat 15, m.in. gdy następstwem zgwałcenia jest ciężki uszczerbek na zdrowiu. Warto więc rozważyć na przyszłość czy konsekwentnie zbrodnię zabójstwa także nie powinno się włączyć do katalogu przestępstw, które nie podlegają przedawnieniu. Pozytywnie też należy ocenić techniczne, ale zasadne i porządkujące uzupełnienie regulacji dotyczące rozpoczęcia biegu przedawnienia przestępstw trwałych, wieloczynowych i czynu ciągłego (art. 101 § 3a k.k.).

Na negatywną ocenę zasługuje zaś nowelizacja art. 105 k.k., a więc przepisu określającego katalog przestępstw, które nie podlegają przedawnieniu, ze względu na wątpliwy, dość przypadkowy wybór czynów i wynikającą stąd niespójność systemową, a w szczególności ze względu na zastosowaną redakcję przepisów uchylającą zasadom techniki legislacyjnej. Negatywnie należy ocenić także zmianę art. 102 k.k. przez dodanie § 2 odnoszącego się do przedłużenia karalności przestępstwa, gdy w toku wszczętego postępowania powzięto uzasadnione podejrzenie popełnienia innego przestępstwa przez podjęcie czynności procesowej zmierzającej do ustalenia, czy zostało ono popełnione. Regulacja ta wzbudza istotne wątpliwości interpretacyjne i może implikować trudności praktyczne, w szczególności w zakresie ustalenia momentu, od którego doszło do przedłużenia karalności. W konsekwencji możliwy jest brak jednolitości w przedłużaniu karalności przestępstw i osłabienie funkcji gwarancyjnej prawa karnego. Z perspektywy przepisów proceduralnych zwraca się uwagę na zbędność nowelizacji art. 102 k.k. ze względu na dwie formy wszczęcia procesu karnego skutkujące przedłużeniem (przerwaniem) terminu przedawnienia karalności, a więc formalną (art. 303 k.p.k.) i tzw. faktyczne wszczęcie postępowania karnego (art. 308 § 1 k.p.k.), które zawiera w sobie określoną w art. 102 § 2 k.k. pierwszą czynność dowodową zmierzającą do ustalenia, czy zostało popełnione przestępstwo [tamże]. Wskazuje się także na szereg luk nowelizacji w zakresie instytucji przedawnienia [Kmieciak 2023, 6-14].

PIŚMIENNICTWO

Bogacki, Piotr, i Mariusz Olężałek. 2023. *Kodeks karny. Komentarz do nowelizacji z 7.7.2022 r.* Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck. Legalis el.

- Gardocka, Teresa. 2022. „Opinia dotycząca projektu zmian w Kodeksie karnym (druk sejmowy nr 2024, data projektu: 22 lutego 2022 r.)” <https://orka.sejm.gov.pl/IEKSBAS.nsf/0/C1257B16005D9D9FC125881F001608A2/%24File/i623-22A.rtf> [dostęp: 12.12.2023].
- Grzelak, Agnieszka. 2014. „Przedawnienie karalności przestępstw seksualnych w kontekście prawa Unii Europejskiej.” *Białostockie Studia Prawnicze* nr 15:55-70. <https://doi.org/10.15290/bsp.2014.15.04>.
- Grzeškowiak, Alicja. 2023. „Art. 101 KK.” W *Kodeks karny. Komentarz*, red. Alicja Grzeškowiak, i Krzysztof Wiak. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck. Legalis el.
- Kmiecik, Romuald. 2023. „Meandry nowelizacji przepisów o przedawnieniu karalności przestępstw – uwagi *de lege lata* i propozycje *de lege ferenda*.” *Prokuratura i Prawo* nr 7-8:6-14.
- Krajewski, Radosław. 2023. „Przedawnienie karalności przestępstw seksualnych popełnianych na szkodę małoletnich.” *Probacja* nr 2:11-29. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0053.6858>
- Zagrodnik, Jarosław. 2021. *Opinia w sprawie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z dnia 16 września 2021 r. z 30 września 2021 r.* Katowice: Ośrodek Badań Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych.
- Zubańska, Magdalena, i Przemysław Knut. 2017. „Niewykryte przestępstwa sprzed lat, nowoczesne narzędzia techniki kryminalistycznej i policyjne Zespoły ds. Przestępstw Niewykrytych, czyli *crimen grave non potest esse impunibile* – cz. I.” *Problemy Kryminalistyki* 298, nr 4:8-19.